

Ižanga

Jungtinių Tautų IV pasaulinė konferencija moterų klausimais įvyko 1995 m. rugsėjo 4-15 d. Pekine. Lietuva pirmą kartą dalyvavo Jungtinių Tautų pasaulinėje konferencijoje moterų klausimais ir kaip Jungtinių Tautų Organizacijos narė įsipareigojo vykdyti Pekino konferencijos nutarimus. Šioje konferencijoje 189 šalių delegacijų vieningai priimta Pekino deklaracija ir Pekino veiksmų platforma pateikė pasauliui naują išsamų veiksmų planą, skirtą socialinei, ekonominei ir politinei moterų raidai ir tapo nauja gaire visų pasaulio moterų judėjimams už lygybę, pažangą ir taiką. Pekino konferencijoje priimti dokumentai - tai moterų pažangos darbotvarkė, skirta pašalinti visas kliūtis moterų aktyviam dalyvavimui visose viešojo ir privataus gyvenimo sferose, pilnai ir lygia dalimi atstovaujant ekonominiame, socialiniame, kultūriniame ir politiniame gyvenime, bei sprendimų priėmime. Tai reiškia, kad tiek namie, tiek darbo vietoje, tiek nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyje turi būti įgyvendintas moterų ir vyrų lygių teisių, pareigų ir atsakomybės principas. Moterų ir vyrų lygybė - tai tiek žmogaus teisių, tiek socialinio teisingumo sfera bei būtina ir pagrindinė sąlyga lygybei, taikai ir raidai. Pekino konferencijos nutarimai - tai esminis ilgalaikis ir nepertraukiamas įsipareigojimas, kad moterys ir vyrai dirbtų kartu sau, savo vaikams ir visuomenei, sutinkant dvidešimt pirmąjį amžių.

2000 m. birželio 5-9 d., Niujorke vyks Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Specialioji sesija "Moterys 2000 metais: lyčių lygybė, raida ir taika XXI amžiuje", skirta Jungtinių Tautų IV pasaulio moterų konferencijai paminėti, kartu įvertinant, kaip kiekviena šalis Jungtinių Tautų narė įgyvendina nacionalines Moterų pažangos programas ir kaip vykdoma Jungtinių Tautų patvirtinta Pekino veiksmų platforma.

Rengiantis Specialiajai sesijai Jungtinių Tautų Organizacija pakvietė kiekvienos šalies Vyriausybės pateikti ataskaitas apie Pekino veiksmų platformos įgyvendinimą. Lietuvos ataskaita parengta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbo rinkos ir lygių galimybių skyriaus specialistų ir suderinta su Valstybės konsultante ryšių su užsieniu ir visuomeninėmis organizacijomis klausimais p. R. Trakymiene, kuriai nuoširdžiai dėkojame už vertingas pastabas. Rengiant ataskaitą panaudota ministerijų pateikta medžiaga, o taip pat Jungtinių Tautų, Moterų informacijos centro, Statistikos departamento parengtų leidinių bei kitų šaltinių informacija. Nuoširdžiai dėkojame visoms institucijoms, kurios pateikė informaciją, bei kurių publikacijos buvo panaudotos, rengiant ataskaitą.

Ataskaitos pirmojoje dalyje pateikiama lyčių lygybės įgyvendinimo bei moterų pažangos pagrindinių krypčių apžvalga, antrojoje, instituciniai pokyčiai ir finansinės priemonės ir trečiojoje konkrečių priemonių įgyvendinimas pagal dvylika Pekino veiksmų platformoje nustatytų kritinių sričių.

Pristatome Jūsų dėmesiui Pekino veiksmų platformos įgyvendinimo ataskaitą.

Rimantas Kairelis
Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo viceministras

PEKINO VEIKSMŲ PLATFORMOS ĮGYVENDINIMAS

LIETUVA

I. LYČIŲ LYGYBĖS SIEKIMO IR MOTERŲ PAŽANGOS TENDENCIJŲ APŽVALGA

IŽANGA

Moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimas yra viena iš prioritetinių valstybės politikos krypčių. Lygybė traktuojama kaip pagrindinis demokratijos principas. Moterų teisės žmogaus teisių kontekste įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje: teisė nebūti diskriminuojamam dėl lyties, vienodos teisės į darbą, į švietimą, į mokslą ir kt. Lygybės principas grindžiamas lyčių lygiomis teisėmis, atsakomybe, galimybėmis visose gyvenimo srityse. Valstybės sėkmė, įgyvendinant demokratiją, siekiant ekonominės ir socialinės pažangos, žmogaus teisių užtikrinimo, kultūrinio bei profesinio tobulėjimo tiesiogiai priklauso nuo to, kaip šiuose procesuose dalyvauja abiejų lyčių atstovai. Aktyvus moterų dalyvavimas lygiateisiškumo principu valdžios struktūrose, įvairiose profesinės veiklos srityse, versle - viena iš svarbiausių sąlygų kuriant atvirą demokratinę visuomenę.

Moterų judėjimas nėra naujas reiškinys Lietuvos visuomenėje. Lietuvos moterų kova už savo teises turi galias, istoriškai susiklosčiusias tradicijas. Dar 1529 metais moteris Lietuvoje įgijo teisę į palikimą bei teisę dalyvauti susirinkimuose. Šios teisės buvo įtvirtintos Pirmajame Lietuvos Statute. Visas skyrius šiame Statute buvo skirtas moterų apsaugai nuo prievartos. Pirmoji Lietuvos moterų organizacija, kovojanti už moterų teises, buvo įkurta Vilniuje 1905 metais. Svarbus įvykis moterų judėjimo istorijoje buvo Pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas, vykęs 1907 metais Kaune. Suvažiavimo metu aptarti moterų teisių ir lygybės klausimai.

Po nepriklausomybės atkūrimo 1920 metais į Lietuvos Respublikos Seimą buvo išrinkta 10 moterų. Seimas Lietuvos Konstitucijoje įtvirtino moterų ir vyrų lygias politines teises bei pakeitė Civilinį Kodeksą moterų naudai, įskaitant balsavimo teisę. Šis pažangus jaunos Lietuvos valstybės žingsnis buvo labai pozityvus tuometinės Europos fenomenas. Rinkimų teisė Lietuvos moterims dar kartą patvirtinta 1922 m. Lietuvos Konstitucijoje.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. istoriškai susiklosčiusios tradicijos dinamiškai evoliucionuoja iki šių dienų. Moterų situacija Lietuvoje pozityviai keitėsi ir tebesikeičia visose gyvenimo srityse. Sukurtas institucinis lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmas. Priimtas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, įkurta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Moterų ir vyrų lygių teisių ir galimybių principas taikomas ir keičiant kitus įstatymus bei įstatymus lydinčius teisės aktus. Pozityviai keičiasi moterų dalyvavimo politikoje ir sprendimų priėmimo procese situacija. Iki šiol vadovujančiose pozicijose dominavo vyrai, bet situacija keičiasi į gerąją pusę - moterų, dalyvaujančių sprendimų priėmimo procese skaičius auga. Vis intensyviau moterys dalyvauja versle, ypač smulkiajame. Moterų sveikata Lietuvoje geresnė negu vyrų. Moterų išsilavinimas Lietuvoje stabiliai pakankamai aukštas. Daugiau negu 60 proc. baigusių aukštąsias mokyklas yra moterys. Tačiau, nepaisant aukštesnio išsilavinimo lygio, aukštesnes pareigas dažniau užima vyrai, todėl moterų atlyginimo dydis iki šiol tesudaro apie 77 proc. vyrų atlyginimo.

Lietuva aktyviai dalyvauja tarptautiniuose renginiuose lyčių lygybės klausimais tiek Europos, tiek globaliniame lygmenyje, ir nacionaliniame lygmenyje įtvirtina ir įgyvendina tarptautinių dokumentų nuostatas lyčių lygybės klausimais.

TEISĖS AKTAI

Pagrindinės žmogaus teisės Lietuvoje įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kuri nustato, kad visi yra lygūs prieš įstatymus, niekieno teisės negali būti ribojamos ir niekas negali turėti privilegijų dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, religijos, socialinio statuso ir kt. Konstitucija taip pat garantuoja fundamentalias civilines ir politines teises, teisę į darbą, mokslą, socialinę ir sveikatos apsaugą.

Lietuva ratifikavo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją, Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo ir Vaiko teisių apsaugos konvenciją bei prisijungė prie daugelio tarptautinių susitarimų, susijusių su žmogaus teisėmis, visų pirma prie Tarptautinės darbo organizacijos ir UNESCO konvencijų: Dėl vienodo atlyginimo vyrams ir moterims už lygiavertį darbą, Dėl diskriminacijos darbo ir profesinės veiklos srityje ir kt. Kaip Europos Tarybos narė bei šalis kandidatė į Europos Sąjungą, Lietuva vadovaujasi Europos Tarybos dokumentais bei derina savo įstatymus su Europos Sąjungos ACQUIS.

Moterų teisės įtvirtintos daugelyje Lietuvos įstatymų: Rinkimų įstatyme, Referendumo įstatyme, Darbo sutarties įstatyme, Darbo saugos įstatyme, Bedarbių rėmimo įstatyme ir kt. 1998 m. gruodžio 1 d. priimtas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. Šis įstatymas įsigaliojo 1999 m. kovo 1 d. Įstatymo paskirtis - užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir

vyrų lygios teisės visuose rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu numatyta rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, kurios keistų visuomenės nuostatas, kad viena lyties pranašesnė už kitą, remti visuomeninių organizacijų, viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros fondų programas, padedančias įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes; užtikrinti moterims ir vyrams vienodas sąlygas priimant į mokyklas, profesinio mokymo įstaigas, aukštesniasias, aukštąsias mokyklas ir kvalifikacijos kėlimo kursus, skiriant stipendijas ir teikiant kreditus studijoms, parenkant mokymo programas ir vertinant žinias; užtikrinti kad mokymo programose ir vadovėliuose nebūtų moterų ir vyrų diskriminavimo propagavimo. Darbdaviai įstatymu įpareigoti priimant į darbą taikyti vienodus atrankos kriterijus moterims ir vyrams, išskyrus tam tikrus darbus, kuriuos gali atlikti tik konkrečios lyties atstovas; sudaryti vienodas darbo sąlygas, galimybes kelti kvalifikaciją, teikti vienodas lengvatas, naudoti vienodus darbo kokybės vertinimo kriterijus, už tokį pat darbą mokėti vienodą užmokestį; imtis priemonių, kad darbuotojas nepatirtų seksualinio priekabiavimo; imtis priemonių, kad nebūtų persekiojamas darbuotojas, pateikęs skundą dėl diskriminacijos. Įstatymo apibrėžti moterų ir vyrų lygias teises pažeidžiantys darbdavių veiksmai, moterų ir vyrų lygias teises pažeidžiantys švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų veiksmai, diskriminuojamo asmens teisės.

1999 metais atlikta Lietuvos Respublikos įstatymų analizė lyčių lygių galimybių principo aspektu rodo, kad pagrindiniai Lietuvos Respublikos įstatymai iš esmės neprieštaruoja lyčių lygybės principui, Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių organizacijų norminiams aktams. Pastebėtos netiesioginės diskriminuojančios nuostatos dėl pensijų, bedarbio pašalpų ir šeimos pašalpų yra leistinos, nes jos yra arba išimties arba neįtampa į ES direktyvų apimtį.

Siekiant galutinai sudaryti teises sąlygas įgyvendinti lygių galimybių principą darbo srityje, į Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos vykdymo priemonių planą 2000 metų antrajame pusmetyje yra įtraukta priemonė parengti teisės aktų projektus lygioms galimybėms darbo rinkoje užtikrinti. Tam reikalinga nuodugni analizė, kaip įstatymų pakeitimai atsilieps tam tikrų gyventojų grupių darbo santykiams ir jų ekonominei padėčiai, t.y. jų pajamoms (pvz., pakeitus bedarbio pašalpos mokėjimo sąlygas).

Lygių galimybių principo įgyvendinimas taip pat numatytas Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje. Vienas iš užimtumo politikos tikslų - didinti gyventojų užimtumą sudarant lygias galimybes visoms socialinėms gyventojų grupėms. Šiuo metu yra rengiamas Nacionalinio užimtumo didinimo veiksmų plano projektas, kurio viena iš dalių yra "Lygių galimybių darbo rinkoje sudarymas". Šioje dalyje numatomos priemonės, skirtos moterų ir vyrų lygioms galimybėms darbo rinkoje užtikrinti, asmenų su negalia užimtumui rėmimti, socialiai pažeidžiamų gyventojų grupes (jaunimo, pagyvenusių žmonių, grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų ir kt.) integruoti į darbo rinką. Programa yra rengiama vadovaujantis Europos Sąjungos užimtumo strategija, kurioje viena iš keturių pagrindinių kryptų yra lygių galimybių darbo rinkoje užtikrinimas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1996 metais patvirtino Moterų pažangos programą. Programos tikslas - siekti moterų pažangos visose srityse. Programoje nurodomos aktualiausios, reikalaujančios neatidėliotinių sprendimų sritys, išvardijamos pačios svarbiausios problemos ir veiklos kryptys. Šios programos vykdytojais numatytos įvairios ministerijos ir savivaldybės. Programoje nurodytos devynios pagrindinės veiklos kryptys: moterų žmogaus teisių apsauga, moterų ekonominė socialinė padėtis, moterys ir aplinkos apsauga, moterų sveikata ir šeimos planavimas, moteris ir švietimas, moterų politikoje ir valdyme, smurtas prieš moteris ir mergaites, moteris ir visuomenės informavimo priemonės, statistikos sistema ir lyčių skirtumai. Kiekvienos iš nurodytų kryptų įgyvendinimą detalizuoja šios programos vykdymo planai. 1996 metais buvo parengtas Moterų pažangos programos įgyvendinimo veiksmų 1996-1997 metų planas, o jo vykdymo priežiūrai atlikti buvo sukurta Moterų

klausimų komisija, kurios paskirtis buvo palaikyti ryšius su ministerijomis, joms integruojant Moterų pažangos programos nuostatas į savo veiklą, koordinuoti moterų klausimų sprendimą bei vyrų ir moterų lygių teisių ir galimybių įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje. 1998 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė buvo patvirtino Moterų pažangos programos vykdymo 1998 - 2000 metų planą.

NACIONALINIAI VEIKSMŲ PLANAI

Moterų pažangos programos vykdymo planai (toliau - Nacionaliniai veiksmų planai) išreiškia Lietuvos Respublikos Vyriausybės susirūpinimą moterų padėties ir lyčių lygybės klausimais bei nacionalinius įsipareigojimus įgyvendinti Pekino veiksmų platformą, kas iš esmės atitinka tarptautinės bendruomenės tendencijas. Moterų pažangos programa ir Nacionaliniai veiksmų planai skirti pagrindinėms Pekino veiksmų platformoje numatytų kritinių sričių problemoms spręsti nacionaliniu lygmeniu. Nacionaliniai veiksmų planai apima visas Moterų pažangos programoje įtvirtintas kryptis. Juose nurodomi konkretūs veiksmai, užduotys, priemonės, reikalingos programai įgyvendinti, vykdymo terminai ir atsakingos institucijos. Pirmasis planas iš esmės jau įvykdytas. Didžioji dalis antrajame plane numatytų priemonių jau įgyvendinta, o likusi dalis įgyvendinama.

II. INSTITUCINIAI POKYČIAI IR FINANSINĖS PRIEMONĖS

INSTITUCINIAI POKYČIAI

Institucinis lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmas apima kelis sektorius: parlamentinį, vyriausybinių, privatų (darbdaviai), visuomeninį (moterų organizacijos).

1996 metais išrinktame Lietuvos Respublikos Seime veikia nuolatinė Šeimos ir vaiko reikalų komisija.

1997 metais Seime įsteigta Moterų parlamentinė grupė kurią sudaro 15 iš 25 įvairioms politinėms partijoms atstovaujančių Seimo narių moterų. Ši grupė inicijavo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo rengimą.

1994 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybėje buvo įsteigta Valstybės konsultanto moterų klausimais pareigybė. Ši pareigybė 1996 metais buvo pakeista į Vyriausybės patarėjo moterų ir šeimos klausimais pareigybę ir 1997 metų pradžioje į Valstybės konsultanto pareigybę.

Vykdamas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir Moterų pažangos programos vykdymo 1998 - 2000 metų planą Lietuvos Respublikos Seimas 1999 m. balandžio 20 d. patvirtino Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierių ir 1999 m. gegužės 25 d. įkūrė Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą. Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę pateikti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriui skundą dėl lygių teisių pažeidimo. Be to, Valstybinė darbo inspekcija yra įpareigota apie nustatytus darbo vietose pažeidimus nedelsiant informuoti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierę, kuri atlikusi tyrimą nustatys, ar tai yra lygių galimybių įstatymo pažeidimas, ir imsis atitinkamų priemonių.

Pagrindinė atsakomybė už lyčių lygių galimybių užtikrinimo politikos formavimą ir įgyvendinimo koordinavimą nuo 1997 metų deleguota Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje nuo 1999 metų du darbuotojai Darbo rinkos ir lygių galimybių skyriuje yra atsakingi už lyčių lygių galimybių politikos įgyvendinimą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2000 m. kovo 7 d. įsteigė Moterų pažangos programos vykdymo 1998 - 2000 metų plane numatytą nuolatinę Moterų ir vyrų lygių galimybių komisiją, (plane - Moterų klausimų komisija), kuri veikia visuomeniniais pagrindais.

Komisiją sudaro visų 14 ministerijų ir dviejų departamentų atstovai. Komisijos paskirtis - koordinuoti valstybinių institucijų veiklą bei jų sąveiką su nevyriausybinėmis organizacijomis įgyvendinant lyčių lygybės principą bei atlikti Moterų pažangos programos įgyvendinimo priežiūrą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė Statistikos departamentui pavedė rinkti, analizuoti ir publikuoti lyčių statistikos duomenis. Šie duomenys išleisti atskirais leidiniais 1997 ir 1998 metais. Be to, Statistikos departamentas nuolat publikuoja informaciją apie lyčių statistiką. Šiais klausimais Statistikos departamente dirba du darbuotojai.

FINANSINĖS PRIEMONĖS

Sunku tiksliai apibrėžti lėšas, skirtas lygioms galimybėms bei Moterų pažangos programai įgyvendinti, nes valstybės biudžete šiam tikslui nėra atskiros eilutės, bet yra net keletas biudžeto eilučių, kurios susiję su faktiniu Moterų pažangos programoje numatytų priemonių įgyvendinimu.

1999 metų biudžete Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai įkurti ir jos veiklai finansuoti buvo numatyta 121 tūkst. Lt. (30 tūkst. JAV dolerių). Vėliau tie asignavimai padidinti.

Lietuva dalyvauja Europos Sąjungos programoje "Lygios galimybės moterims ir vyrams". Iš 1999 metų biudžeto už dalyvavimą šioje programoje Lietuvos Respublika sumokėjo dalyvio mokesčių - 8.861 EURO.

NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ VAIDMUO

Lietuvos moterų organizacijos aktyviai veikia lyčių lygybės srityje. Jų vis gausėja ir jos įgauna vis didesnę reikšmę visuomenės gyvenime. 1999 metais jų skaičius siekė 63. Keturi moterų studijų centrai aktyviai veikia akademinėje, leidybos, švietimo srityse. Viena iš aktyviausiai veikiančių organizacijų yra Moterų informacijos centras. Jis inicijuoja socialinius tyrimus, kaupia, analizuoja lyčių statistiką pagal moterų užimtumo, moterų verslininkystės, švietimo, šeimos sritis, taip pat organizuoja švietėjišką veiklą. Moterų informacijos centras, be to, koordinuoja kitų nevyriausybinių organizacijų veiklą, leidžia žurnalą "Moters pasaulis", leidžia ir platina lankstinukus, brošiūras, užtikrina informacijos apsikeitimą tiek šalies mastu, tiek tarptautiniame lygmenyje.

Intensyviai veikdamos, nevyriausybines moterų organizacijos stipriai įtakoja tai, kad lyčių lygybės klausimai tampa prioritetiniais politinėje, socialinėje, ekonominėje veikloje.

III. PROBLEMŲ SPRENDIMO KRITINĖSE SRITYSE PAGAL PEKINO VEIKSMŲ PLATFORMĄ PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMAS

Beveik visų Pekino konferencijoje priimtose veiksmų platformos kritinių sričių problematiką apima Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta pirmoji po Pekino konferencijos Moterų pažangos programa. 1995 metais Lietuva pirmą kartą dalyvavo Jungtinių Tautų pasaulinėje konferencijoje moterų klausimais ir kaip Jungtinių Tautų Organizacijos narė išsipareigojo vykdyti šios konferencijos nutarimus. Moterų pažangos programą parengė Pasirengimo Jungtinių Tautų ketvirtajai pasaulinei konferencijai moterų klausimais Lietuvos komitetas ir šio komiteto sekretoriatas.

Rengiant Moterų pažangos programą buvo išanalizuota moterų situacija Lietuvoje ir buvo nustatyta, kad moterų padėčiai Lietuvoje po Nepriklausomybės atkūrimo įtakos turėjo šie prieštaringi visuomenės bruožai ir vystymosi tendencijos:

1. Visuomenė vystosi demokratinės sistemos link, ryškūs ir negrįžtami žodžio bei spaudos laisvės pokyčiai, bet dar ne visada demokratija siejama su moterų teisėmis.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucija bei įstatymai įtvirtina ir garantuoja moterų ir vyrų lygias teises, tačiau tikrovėje pasitaiko lygiateisiškumo pažeidimų.
3. Ekonominė sankloda iš komandinės sistemos keičiasi į laisvosios rinkos ekonomiką. Atitinkamai keičiasi ir socialinių garantijų sistema.
4. Ekonominiai sunkumai ypač palietė moteris, sudarančias skurdžiausią gyventojų dalį.
5. Moterų padėtį komplikuoja daugumos gyventojų, o ir pačių moterų patriarchalinės pažiūros - susiformavusi visuomenės nuomonė, kad už vaikus ir šeimą yra atsakinga tik moteris. Todėl moterims tenka dvigubas krūvis - šeima ir darbas.

Dėl šių ir kitų priežasčių susiklostė pagrindinės moterų problemos. Procesai susiję su Lietuvos valstybingumo atkūrimu ir integracija į Europos Sąjungą - politinės ir ekonominės sistemos pasikeitimas, demokratinių reformų vykdymas, nevienareikšmiškai paveikė moterų padėtį šeimoje, profesijoje, visuomeniniame gyvenime ir politikoje ir savaime dar nepašalino visų diskriminacijos formų ir nesukūrė moterims lygių galimybių.

Siekiant išspręsti susiklosčiusias problemas ir vadovaujantis Pekino veiksmų platforma buvo nutarta susitelkti ties aktualiausiomis, reikalaujančiomis neatidėliotino sprendimo sritimis, įvardyti pačias svarbiausias problemas ir numatyti pagrindinius būdus joms spręsti. Lietuvos moterų pažangos programoje numatytos pagrindinės veiklos kryptys. Moterų pažangos programai įgyvendinti skirtuose Nacionaliniuose veiksmų planuose numatyti konkretūs uždaviniai, veiksmai, priemonės, jų įgyvendinimo terminai, atsakingos už įgyvendinimą institucijos ir didesnioji jų dalis jau įgyvendinta.

Konkrečių priemonių įgyvendinimo aprašymas išdėstytas pagal Moterų pažangos programoje nustatytas sritis, kurių eiliškumas nesutampa su kritinių sričių, nustatytų Pekino veiksmų platformoje, eiliškumu, bet apima kiekvieną iš jų. Pekino veiksmų platformos kritinę sritį "Moteris ir skurdas" apima Moterų pažangos programoje numatyta "Moterų ekonominė socialinė padėtis". Pekino veiksmų platformos kritinę sritį "Mergaitė" apima Moterų pažangos programos sritys "Prievara ir smurtas prieš moteris ir mergaites", "Moterų sveikata ir šeimos planavimas" ir iš dalies kai kurios kitos. Lietuvai neaktuali Pekino veiksmų platformos kritinė sritis "Moteris ir ginkluoti konfliktai" į Moterų pažangos programą neįtraukta.

I. MOTERŲ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGA

Demokratija ir žmogaus teisės negali būti pripažintos tik pusei visuomenės - vyrams. Tik viena visuomenės dalis objektyviai nepajėgi sukurti optimalių prielaidų demokratijai ir ekonominei bei socialinei raidai.

Rengiant Moterų pažangos programą buvo nustatyta, kad nepaisant tradiciškai pažangaus moters statuso Lietuvoje žmogaus teisių srityje, konstitucinis lygybės principas dar nebuvo pilnai įgyvendintas, nebuvo pakankama įstatyminė bazė ir nebuvo pakankamai efektyvus institucinis mechanizmas šiam principui įgyvendinti.

Moterų pažangos programoje buvo nustatyti pagrindiniai tikslai šioje srityje:

- * sukurti įstatymus ir jų įgyvendinimo bei kontrolės mechanizmą, garantuojantį moterų ir vyrų lygių teisių ir galimybių principo laikymąsi;
- * pasiekti lygias moterų ir vyrų teises visuomenėje ir šeimoje.

Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus Moterų pažangos programoje buvo įtvirtintos veiksmų kryptys:

- * analizuoti ir tobulinti Lietuvos įstatymus, atsižvelgiant į konstitucinį lyčių lygybės principą;
- * teikti pasiūlymus dėl moterų ir vyrų lygių teisių ir galimybių principų įgyvendinimo;
- * atlikti visų moters-žmogaus teisių mokymo programas, atkreipiant ypatingą dėmesį į moterų teises, rengiant mokytojus, policininkus, teisininkus, valstybės tarnautojus, žurnalistus bei kitus specialistus ir keliant jų kvalifikaciją įvesti ar išplėsti žmogaus teisių kursus vidurinėse mokyklose;
- * siekti, kad prievarta ir smurtas prieš moteris būtų traktuojami kaip žmogaus teisių pažeidimai;
- * šviesti visuomenę, leidžiant, platinant bei populiarinant tarptautinius žmogaus teisių dokumentus ir Lietuvos įstatymus.

Vykdamas pirmąjį Nacionalinį veiksmų planą, buvo įkurta Moterų klausimų tarpinstitucinė komisija, kuri koordinavo ministerijų veiklą, integruojant programos nuostatas į savo veiklą, bei buvo skirta šio plano vykdymo priežiūrai. Vykdamas šį planą Moterų pažangos programos įgyvendinimas aptartas su ministerijų atstovais. Moterų pažangos programa pateikta Jungtinių Tautų organizacijai. Buvo išleista Pekino konferencijos Veiksmų platformos santrauka, Moterų organizacijų rodyklė, Lietuvos Moterų pažangos programa, iki šiol nuolat leidžiamas mėnesinis žurnalas "Moters pasaulis". Organizuotas darbo seminaras "Kokio lygybės įstatymo trūksta Lietuvoje". Pradėtas rengti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas.

Vykdamas antrąjį Nacionalinį veiksmų planą, 1998 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, kuris įsigaliojo nuo 1999 m. kovo 1 d.. Minėto įstatymo paskirtis - užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės. Įstatymas pateikia "moterų ir vyrų lygių galimybių", "diskriminacijos" bei "seksualinio priekabiavimo" sąvokas. Įstatymas taip pat numato, jog Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo vykdymo priežiūrą atlieka Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius.

Vykdamas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą bei antrąjį Nacionalinį veiksmų planą toliau buvo kuriamas institucinis mechanizmas. 1999 m. balandžio 20 d. Lietuvos Respublikos Seimas paskyrė Moterų vyrų lygių galimybių kontrolierių, o 1999 m. gegužės 25 d. buvo įsteigta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Pažymėtina, kad šios dvi priemonės pagal Moterų pažangos programos vykdymo 1998-2000 metų planą buvo numatytos įvykdyti iki 2000 metų. Įsteigta jau minėta nuolatinė Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija.

Antrojo nacionalinio veiksmų plano skyrius "Žmogaus teisių apsaugos srityje" Švietimo ir mokslo ministeriją įpareigoja pasirūpinti žmogaus teisių dalyko dėstymu mokyklose. Šiuo metu moksleiviams yra dėstomos žmogaus teisių programos visose mokymo pakopose. Pradinėse klasėse tai vykdoma per pasaulio pažinimo ir dorinio ugdymo pamokas, pagrindinėje mokykloje - per dorinio ugdymo, pilietinio ugdymo, istorijos ir kitų dalykų pamokas. Tai tęsiama ir 11-12-ose klasėse, kuriose pilietinis ugdymas pakeistas politologija. Mokymo vadovėliai mokykloms atnaujinami kas 3-4 metai. Naują politologijos vadovėlio laidą, numatoma papildyti lyčių statistika. Vilniaus universitete, Kauno Vytauto Didžiojo universitete bei Kauno Technologijos universitete įvesti Žmogaus socialinės raidos kursai, kurie apima lyčių skirtumus. Vyriausybėje žurnalistams organizuota konferencija lyčių lygybės klausimais. Parengtos ir vykdomos policijos mokymo programos smurto šeimoje prevencijos ir konfliktų valdymo klausimais.

Moterų informacijos centras - nevyriausybinė organizacija aktyviausiai Baltijos šalyse veikianti moterų pažangos srityje - šalia kitų leidinių leidžia ir nemokamai platina dokumentus lyčių lygybės ir moterų pažangos klausimais.

II. MOTERŲ EKONOMINĖ - SOCIALINĖ PADĖTIS

Šioje moterų pažangos programos dalyje buvo konstatuota, kad pereinamuoju į rinkos ekonomiką laikotarpiu reformų metu patirtas ekonominis nuosmukis tiesiogiai palietė ir moteris. Nors moterų ir vyrų bedarbystės lygis beveik vienodas, moterys užimdavo žemesnes pareigas ir todėl moterų atlyginimai buvo mažesni nei vyrų, kartais joms būdavo sunkiau įsidarbinti. Nebuvo pakankamas moterų dalyvavimas sprendžiant ekonominius bei socialinius klausimus. Kaimo moterų buvo sunkesnė ekonominė ir socialinė padėtis.

Moterų pažangos programos šioje srityje nustatytas pagrindinis tikslas buvo sukurti rinkos ekonomikos sąlygas atitinkančią įstatyminę bazę ir ekonominius mechanizmus, garantuojančius moterims ir vyrams lygias teises tiek ekonominėje veikloje, tiek šeimoje.

Siekiant įgyvendinti šį tikslą buvo nustatytos šios veiksmų kryptys:

- * užtikrinti moterų dalyvavimą priimant ekonominius bei socialinius sprendimus, įtraukiant moteris į komisijas bei darbo grupes, kuriančias Lietuvos ekonominio bei socialinio plėtojimo perspektyvas bei padedančias skirstyti užsienio valstybių, tarptautinių ir finansinių organizacijų teikiamą paramą;
- * peržiūrėti socialinės paramos sistemą; patobulinti socialinės paramos labiausiai socialiai pažeidžiamoms ir nepasiturinčioms šeimoms skyrimo būdus bei tvarką; tobulinti ir plėsti valstybinį ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo įstaigų tinklą, parengti ir įgyvendinti papildomo vaikų ugdymo programas;
- * garantuoti turtinių teisių šeimoje apsaugą; sukurti moterims palankesnę turto pasidalijimo šeimoje teisinį mechanizmą; pritaikant rengiamą Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečiąją knygą "Šeimos teisė" užtikrinti, kad nebūtų pažeidžiamos moterų ir vaikų teisės; įteisinti sutuoktinių nuosavybės sutartis, sukurti šių sutarčių registro sistemą; sukurti efektyvų alimentų išieškojimo mechanizmą;
- * išplėsti moterų pajamų gavimo šaltinius; panaikinti diskriminavimą dėl lyties darbo rinkoje; kuo plačiau taikyti kriterijus, užtikrinančius darbuotojų atranką tik pagal kvalifikaciją; imtis priemonių, kad darbo skelbimuose nebūtų nurodyta lytis;
- * sukurti sąlygas, kurios motinoms ir tėvams suteiktų galimybę derinti darbo ir šeimos pareigas (darbas nepilną darbo dieną, darbas pagal slenkantį tvarkaraštį ir kt.);
- * sukurti moterų perkvalifikavimo sistemą; kurti specialias mokymo programas moterims, išauginusioms vaikus ir grįžtančioms į darbo rinką, parengti ir įgyvendinti mokymo bei įdarbinimo programą moterims su negalia;
- * gerinti kaimo moterų padėtį; skatinti kaimo moteris užsiimti verslu; parengti specialias smulkaus ir vidutinio verslo, namų ūkio mokymo programas;
- * atlikti išsamius kaimo moterų ekonominės, teisinės bei socialinės padėties tyrimus; sukurti teisinį mechanizmą užtikrinantį socialines garantijas dirbančioms savo ūkyje moterims;
- * tobulinti teisės aktus, reguliuojančius kaimo moterų užimtumą;

* organizuoti agroserviso tarnybas senų kaimo žmonių, o ypač vienišų kaimo moterų, žemei įdirti ir kitiems žemės ūkio darbams atlikti;

* propaguoti ir remti moterų ekonominį savarankiškumą; skatinti moteris ir mergaites įsigyti profesiją, užtikrinančią finansinę nepriklausomybę; skatinti moterų smulkųjį verslą bei asmeninę iniciatyvą; propaguoti namų ūkio darbo pasidalijimą šeimoje.

Nuo 1995 metų žymiai išaugo moterų dalyvavimas ekonominiame gyvenime. Dirbančios moterys 1998 metais sudarė iki 48,5 proc. visų dirbančiųjų. Kaip ir daugelyje šalių, Lietuvoje pastebima tam tikrų ekonomikos šakų feminizacija, bet lyčių tiek horizontali, tiek vertikali segregacija išlieka nepakitusi. Moterys daugiau dirba negamybinėje sferoje ir labai mažai pramonėje. Kalbant apie vertikalią segregaciją, Lietuvos moterys yra žemesnėse pozicijose pagal hierarchiją ir užimtumo piramidėje sudaro piramidės pagrindo daugumą. Viršūnės link jų skaičius mažėja ir nedaug moterų užima labiausiai prestižines pareigas.

Laisvosios rinkos ekonominė sistema visiems piliečiams nustato lygias galimybes siekti ekonominės nepriklausomybės, bet praktikoje tai ne visuomet įgyvendinama. Moterys, ieškodamos darbo, kartais patiria diskriminaciją dėl lyties. Todėl vis daugiau moterų, siekiančių ekonominės nepriklausomybės nori pradėti savo verslą. Be to, moterys noriai įdarbina kitas moteris, ir, pradėdamos verslą sukuria darbo vietas ne tik sau, bet ir kitoms moterims užpildamos egzistuojančias nišas laisvojoje rinkoje. Statistikos departamento duomenimis, 1998 metais moterų verslininkių buvo apie 29 procentus.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 - 2000 metų veiklos programoje numatytos priemonės gerinti moterų užimtumą. Skyriuje "Skatinti verslą ir investicijas" Ūkio ministerijai pavesta 2000 metais parengti Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros strategijos kryptis iki 2003 metų ir konkrečias priemones joms įgyvendinti. 2000 metų pradžioje moterims - verslininkėms atidaryta Šiaurės investicijų banko kredito linija smulkiajam verslui remti. Lietuvos Respublikos Vyriausybės organizuotoje konferencijoje "Moterys ir verslas, galimybės šiandien" pristatytos Lietuvoje esamos paramos smulkiajam moterų verslui formos.

Įvairios priemonės gausių šeimų socialiniam ir ekonominiam gerbūviui gerinti buvo numatytos kaip Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos vykdymo 1997-2000 metų plano dalis. 1997 metų pabaigoje iš dalies buvo pakeistas Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas. Šiuo pakeitimu buvo įvesta nauja pašalpa šeimoms, auginančioms tris ar daugiau vaikų. 1999 metais buvo priimtas Buto (individualaus gyvenamojo namo) šildymo išlaidų, išlaidų už šaltą ir karštą vandenį kompensavimo gyventojams, turintiems mažas pajamas, įstatymas, kuriuo vadovaujantis lengvatų mokant už komunalines paslaugas gavimo sąlygos ir dydis ypač palankus gausioms šeimoms. Nuo 1997 metų bendrojo lavinimo mokyklose organizuojamas nemokamas maitinimas socialiai remtinų šeimų vaikams, kurie dažniau būna iš gausių šeimų, ir šeimų, kur vaikus augina vienos motinos.

Vykdam Nacionalinius veiksmų planus pradėtas skurdo problemos tyrimas, analizuojant moterų socialinę ekonominę padėtį. Skurdo ir nelygybės mažinimo, didesnių galimybių atvėrimo visiems tikslu Lietuvos Respublikos Prezidentas 1999 metų pradžioje įsteigė Lietuvos socialinį komitetą, kurį sudaro valdžios institucijų ir visuomeninių organizacijų atstovai. Komitetas parengė Skurdo mažinimo Lietuvoje strategijos projektą. Ši strategija turės padėti spręsti skurdo problemas Lietuvoje. Nustatyta, kad žymiai dažniau skursta moterų "vadovaujami" namų ūkiai. Jų skurdo lygis 19,0 proc. Tuo pat metu skursta tik 6,2 proc. namų ūkių, kurių galva yra vyras. Strategijos projekte keliamas uždavinys - iki 2003 metų panaikinti ypatingai gilų skurdą Lietuvoje. Tarp kitų uždavinių, siekiama iki 2005 metų sumažinti labiausiai skurstančiųjų socialinių grupių, tarp jų ir vienišų motinų su vaikais bei kaimo moterų, skurdą ne mažiau, kaip 15 proc. Kiekvienai iš skurstančiųjų gyventojų grupių numatomos

ilgalaikės skurdo prevencijos programos, kurios remiasi šių asmenų galimybių išplėtimu ir integracija į visuomenę. Siekiant didinti užimtumą, numatoma parengti bei įgyvendinti Nacionalinę užimtumo strategiją, teritorines užimtumo programas, padidinti darbo rinkos politikos bei administravimo efektyvumą, pagerinti jos priemonių finansavimą.

Lietuvos Respublikos Seimas, atsižvelgdamas į pagyvenusių žmonių organizacijų kreipimąsi bei vadovaudamasis Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1992 m. spalio 16 d. rezoliucija 47/5, Lietuvoje paskelbė 1999 metus Tarptautiniais pagyvenusių žmonių metais.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu sudarytoje Valstybinėje komisijoje Tarptautiniams pagyvenusių žmonių metams Lietuvoje organizuoti bei veiksmų programai parengti aktyviai dalyvavo pagyvenusių žmonių nevyriausybinė organizacija: Pagyvenusios moters veiklos centro, Lietuvos pagyvenusių žmonių asociacijos, Lietuvos pensininkų sąjungos "Bočiai" atstovai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta Tarptautinių pagyvenusių žmonių metų Lietuvoje veiksmų programa numatė kompleksiskai spręsti pagyvenusiems žmonėms būdingas ekonomines, socialines, sveikatos priežiūros, psichologines problemas, skatinant valstybines ir nevyriausybinės organizacijas aktyviai įsijungti į pagyvenusių moterų ir vyrų integracijos į visuomenę procesus.

Miestų ir rajonų savivaldybės parengė ir vykdo Tarptautiniams pagyvenusių žmonių metams skirtas savivaldybių programas. Savivaldybėms vykdančioms Valstybinės komisijos Tarptautiniams pagyvenusių žmonių metams Lietuvoje organizuoti parengtą veiksmų programą, tenka svarbus vaidmuo. Jos turi nuolat skatinti pagyvenusių moterų ir vyrų nevyriausybinė organizacijų veiklą, plėtoti socialinių paslaugų pagyvenusiems žmonėms infrastruktūrą, steigti miestuose ir rajonuose pensininkų reikalų tarybas.

Pagrindinės kaimo moterų problemos susijusios su tuo, kad kaime moterys dirba sunkiau, mažiau rūpinasi sveikata, be to, kaime blogesnės sąlygos ja pasirūpinti. Kaime neišplėta socialinė infrastruktūra, mažėja ikimokyklinio ugdymo įstaigų, mokyklų su prailgintos dienos grupėmis, žemas telefonizacijos lygis, neišplėta susiekimo sistema.

Siekiant pašalinti susikaupusias problemas Nacionaliniame veiksmų plane numatyta sukurti ekonomiškai silpnų ūkių nustatymo metodiką ir paramą kompensuojant dalį socialinio draudimo įmokų. Taip pat tobulinti suaugusių perkvalifikavimo, kvalifikacijos kėlimo ir profesinio mokymo sistemą, organizuoti kaimo moterų švietimą sveikatos draudimo, sveiko gyvenimo būdo propagavimo, sanitarijos klausimais. Numatyta parengti kaimo moterų užimtumo programą, kaimo moterų -lyderių mokymo programą, skatinti ekonominį aktyvumą, ugdyti ir skatinti moterų iniciatyvą panaudojant įvairius finansavimo šaltinius.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei antrajam svarstymui pateikta Civilinio kodekso III knyga "Šeimos teisė", kurioje yra žymiai plačiau ir detaliau reglamentuota vaikų dalis šeimos turte, klausimai susiję su alimentų išieškojimu ir kt..

III. MOTERYS IR APLINKOS APSAUGA

Rengiant Moterų pažangos programą šioje srityje buvo identifikuotos kelios problemos. Visuomenė buvo gana indiferentiška aplinkos apsaugos bei gamtos tausojimo problemoms, nebuvo pakankamai informuojama apie aplinkos būklę ir jos įtaką gyventojų, ypač moterų ir vaikų sveikatai konkrečiose gyvenamosiose vietovėse, mažai moterų dalyvavo priimant sprendimus aplinkosaugos klausimais, visuomeninės moterų organizacijos nepakankamai domėjosi ir skyrė dėmesį aplinkosaugai.

Moterų pažangos programoje numatyti pagrindiniai tikslai, siekiant pašalinti šias problemas yra šie:

- * ugdyti visuomenės poreikį gyventi harmonijoje su gamta, lavinti racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir palankaus aplinkai elgesio įgūdžius;
- * gerinti visuomenės, o ypač moterų, informavimą apie konkrečios gyvenamosios vietovės aplinkos būklę ir jos pokyčius;
- * skatinti visuomenę, o ypač moteris, dalyvauti aplinkos apsaugos sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinime.

Šiems tikslams pasiekti numatytos pagrindinės veiklos kryptys:

- * integruoti aplinkos poveikio moters organizmui problemas į visas aplinkosaugos programas;
- * sukurti visuomenės aplinkosauginio švietimo ir informavimo sistemą, į šią veiklą įtraukiant moteris; įtraukti aplinkosauginį švietimą į visų pakopų ugdymo institucijų mokymo programas, pradedant ikimokyklinėmis įstaigomis, skatinti aplinkos poveikio moters bei vaiko sveikatai tyrimus; visuomenės informavimo priemonėse, specialiuose leidiniuose ir kitais būdais informuoti visuomenę aplinkos apsaugos klausimais, susijusiais su moterų ir vaikų sveikata konkrečiose gyvenamose vietovėse; kelti įvairių profesijų moterų kvalifikaciją aplinkos apsaugos srityje; propaguoti harmoningą gyvenimo būdą ir vertybes, į šią veiklą įtraukiant moteris bei moterų organizacijas; remti visuomeninio moterų organizacijų ekologinio švietimo programas;
- * skatinti programų, padedančių šeimai ir moteriai įsijungti į konkrečių aplinkos apsaugos problemų sprendimą, parengimą bei jų įgyvendinimą, pvz., energijos, vandens, šeimos biudžeto racionalus panaudojimas ir aplinka; buitinių atliekų ir antrinių žaliavų problemos; ekoprodukcija; moterų ir vaikų higienos bei kosmetikos priemonės ir aplinka ir kt.;
- * Remti ir skatinti ūkininkus bei verslininkus, auginančius ir perdirbančius ekologiškai švarius maisto produktus bei teikiančius tokio pobūdžio paslaugas.
- * Dalyvauti tarptautinėje programoje "Moterys aplinkai".

Aplinkos ministerijai pavestas aplinkos apsaugos, miškų ūkio, gamtos išteklių naudojimo, teritorijų planavimo, statybos, būsto bei geologijos sričių valstybės valdymo funkcijas vykdo ir šios srities valstybės politiką lygiomis teisėmis įgyvendina abiejų lyčių specialistai. Moterų ir vyrų vykdoma veikla nėra diferencijuojama. Šiuo metu Aplinkos ministerijoje, turėdami vienodas teises bei lygias galimybes, dirba apie 57 % moterų ir 43 % vyrų.

Pastaraisiais metais Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, vis daugiau dėmesio skiriama aplinkos formavimo ir apsaugos klausimams spręsti, siekiama užtikrinti subalansuotą šalies plėtrą, integruojant aplinkosaugos priemones į visų ūkio šakų strategijas, plėtros programas bei veiksmų planus. Atsižvelgiant į pasirašytas tarptautines sutartis bei Europos Sąjungos direktyvų reikalavimus, rengiami nauji įstatymai bei kiti teisės aktai, reglamentuojantys aplinkos formavimo ir apsaugos klausimus.

Svarbiausi dokumentai šiais klausimais: Lietuvos valstybinė aplinkos apsaugos strategija (1996 metai), Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo nacionalinė strategija (1996 metai), Biologinės įvairovės išsaugojimo strategija ir veiksmų planas (1997 metai), Lietuvos Respublikos visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija ir veiksmų programa (1998 metai), Aplinkos apsaugos teisės normų derinimo su Europos Sąjungos reikalavimais strategija (1998 metai) bei kt. Taip pat rengiama Valstybinė atliekų tvarkymo strategija ir veiksmų programa, Lietuvos

Respublikos teritorijos bendrasis planas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės remiama "Būsto" programa ir daugelis kitų svarbių dokumentų.

Intensyviai vykdomos Nacionalinio veiksmų plano skyriuje "Aplinkos apsaugos srityje" numatytas priemonės.

1998 metais pradėti eksploatuoti keli biologinio valymo įrenginiai. 1998 metais gruodžio mėn. pradėjo veikti nuotėkų biologinio valymo įrenginiai keliuose respublikos didžiuosiuose miestuose. Dar keliuose didžiuosiuose miestuose baigtos miesto nuotėkų valymo įrenginių rekonstrukcijos. Taip pat baigiama Palangos - kurortinio miesto nuotėkų valymo įrenginių statyba bei modernizuojami veikiantys Vilniaus miesto nuotėkų biologinio valymo įrenginiai, siekiant padidinti išvalymo efektyvumą.

1999 metais atlikta geriamojo vandens sektoriaus analizė, kuri pateikta LTT-106 Lietuvos vandens išteklių valdymo teisės normų derinimo su Europos Sąjungos įstatymais ir Europos Sąjungos reikalavimų įgyvendinimo programoje. Šioje programoje įvertinta esama padėtis, numatytos tam tikros priemonės (nugeležinimo įrenginiai, skirstomojo tinklo pakeitimai ir kt.) bei įvertinti šių darbų kaštai. Taip pat didžiųjų miestų aplinkos apsaugos investiciniuose projektuose numatytas geriamojo vandens tiekimo gerinimo technologijų įdiegimas. Trijų didžiųjų Lietuvos miestų vandenvietėse pradėtas įgyvendinti vandens nugeležinimo projektas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 - 2000 metų veiklos programos įgyvendinimo priemonėse (Pramonės ir energetikos skyrius) pavesta parengti patikslintą Nacionalinės energetikos strategijos projektą. Strategijos projektas yra parengtas ir jam iš esmės pritarė Lietuvos Respublikos Seimas. Strategijoje be kitų klausimų nagrinėjamos ir aplinkosaugos bei ekologinės (alternatyvios) energetikos problemos. Atskirai "Ekologinės energetikos koncepcija" nebuvo rengiama, nes šis klausimas yra aptariamas Nacionalinėje energetikos strategijoje.

1998 metais parengta Lietuvos Respublikos visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija ir veiksmų programa, patvirtinta Vyriausybės 1998 metų pradžioje. Šios strategijos įgyvendinimą koordinuoja prie Aplinkos ministerijos veikianti Ekologinio švietimo, aplinkosaugos mokymo ir visuomenės informavimo komisija, įsteigta 1996 metais.

Rengiami aplinkosauginio ženklavimo norminiai aktai ir ženklo suteikimo kriterijai. 1998 metų pradžioje Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Rinkos prekių (paslaugų) kokybės priežiūros priemonės.

Įgyvendinama "Tatulos" programa. Pagrindinis jos tikslas - pasiekti, kad iki 2005-2010 metais ekologinė žemdirbystė regione sudarytų apie 5% žemėnaudos.

1998 metais pagal PHARE projektą parengta strategija "Transportas ir aplinka - daugiašaliu požiūriu". Joje numatytos pagrindinės kryptys bei rekomendacijos, pagal kurias bus tobulinama Nacionalinės transporto plėtros strategijos aplinkosauginė programa. Lietuvos pasirengimo narystei ES programoje numatytas ES reikalavimų dėl automobilių taršos mažinimo, kuro kokybės gerinimo ir subalansuotos transporto plėtros suderinimas su Lietuvos teisės aktais bei minėtų reikalavimų įgyvendinimas.

Parengta Visuomeninio transporto renovacijos programa. Miestų bendruosiuose planuose, kurie periodiškai atnaujinami, pateiktos eismo organizavimo schemas. 1998 m. gruodžio mėn. patvirtintas Vilniaus miesto bendrasis planas, kuriame yra skyrius "Susisiekimo sistema".

1998 metų viduryje priimtas Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Vyriausybė 1999 metų viduryje patvirtino Valstybinės atliekų tvarkymo strategijos ir veiksmų programos metmenis, bei

priėmė nutarimą "Dėl Valstybinės pavojingų atliekų tvarkymo programos ir jos įgyvendinimo priemonių". Patvirtintos Atliekų tvarkymo taisyklės.

Parengta ir įgyvendinama Valstybinė pavojingų atliekų tvarkymo programa, kuriai Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė 1999 metų viduryje. Tęsimos 1998 metais ir anksčiau pradėtos pavojingų atliekų tvarkymo aikštelių statybos trijuose dideliuose Lietuvos miestuose. Nagrinėjama galimybė pritaikyti veikiančias įmones pavojingoms atliekoms termiškai stabilizuoti. Tobulinama atliekų tvarkymo teisinė bazė. Ūkio ministerija parengė Valstybinės reikšmės atliekų tvarkymo objektų steigimo tvarkos projektą, bei dalyvauja Aplinkos ministerijai rengiant kitus teisės aktus.

Toliau įgyvendinama Antrinių žaliavų ir atliekų panaudojimo programa. Kartu su miestų savivaldybėmis diegiama ir plėtojama buitinių atliekų rinkimo ir rūšiavimo sistema, statant specialius antrinių žaliavų rūšiavimo konteinerius, įrengiant stambiągabaritinių buitinių atliekų surinkimo aikštes.

IV. MOTERŲ SVEIKATA, ŠEIMOS PLANAVIMAS

Rengiant Moterų pažangos programą buvo identifikuotos kelios šios srities pagrindinės problemos: nors moterų sveikata Lietuvoje buvo geresnė negu vyrų, tačiau moterys turėjo specifinių sveikatos problemų. Nuo moterų reprodukcinės sveikatos priklauso ateities kartų sveikata. Sovietiniu laikotarpiu trūko informacijos apie šeimos planavimo metodus, kontraceptines priemones, jos buvo sunkiai gaunamos, todėl pagrindinis šeimos reguliavimo metodas buvo nėštumo nutraukimas. Nėštumų nutraukimo skaičius buvo labai didelis.

Pagrindiniai tikslai šioje srityje buvo nustatyti šie: gerinti moterų sveikatą, nėščiųjų sveikatos priežiūrą, mažinti nėščiųjų ir gimdyvių mirtingumą; formuoti sveikos gyvensenos nuostatas; siekti prioritetinio finansavimo moterų ir vaikų sveikatos problemoms spręsti.

Pagrindinės veiklos kryptys:

- * sukurti sveikos gyvensenos ugdymo sistemą; propaguoti ją visuomenės informavimo priemonėse; formuoti sveikos gyvensenos įgūdžius visose ugdymo institucijose, akcentuoti rūkymo, alkoholizmo, narkomanijos ir prostitutijos žalą sveikatai;
- * parengti ir įgyvendinti šeimos planavimo programą, ruošti jaunimą šeimai; aiškinti ankstyvų lytinių santykių žalą, diegti intymaus gyvenimo kultūrą bei teikti lytiniu keliu plintančių ligų profilaktikos žinių; teikti objektyvią informaciją apie šeimos planavimo metodus, siekti abortų mažinimo;
- * gerinti nėštumo priežiūrą bei gimdymo pagalbą; propaguoti kūdikių maitinimą motinos pienu;
- * plėsti Lietuvoje ekologiškai švarių, kokybiškų maisto produktų nėščioms ir maitinančioms moterims bei vaikams gamybą;
- * skatinti mokslinius tyrimus, nagrinėjančius moterų ir vaikų sergamumo priežastis.

Įgyvendinant numatytas kryptis ir sprendžiant šios srities problemas jau nuo 1993 metų Lietuvoje kartu su Pasaulinės sveikatos organizacijos ekspertais vykdomas "Sveikatą stiprinančių mokyklų projektas". Šiame projekte, 1999 metų rugsėjo mėn. duomenimis, jau dalyvauja 35 Lietuvos mokyklinės ugdymo įstaigos ir 30 ikimokyklinių gydymo įstaigų. Atlikta projekto analizė parodė, kad jame dalyvaujančių mokyklų vaikai sveikiau maitinasi, daugiau sportuoja, suteikiama daugiau informacijos per pamokas, pedagogai bendrauja su medikais, ugdant sveiką gyvenseną aktyviau dalyvauja patys mokiniai ir pedagogai.

Motynystės mokyklų funkcijas atlieka moterų konsultacijose dirbantys specialistai (gydytojai akušeriai - ginekologai, slaugos specialistai ir kt.).

Nuo 1993 metų vykdoma "Kūdikių ir vaikų iki 3 metų amžiaus mitybos gerinimo" programa, kurios pagrindinis tikslas - propaguoti kūdikių natūralaus maitinimo motinos pienu naudą vaiko sveikatai. Taip pat ši programa apima "draugiškų kūdikiams" ligoninių veiklą. Sveikatos apsaugos ministro sudaryta specialistų grupė įvertins, ar tokiomis ligoninėmis siekiančios tapti įstaigos atitinka keliamus reikalavimus. Šiuo metu šalyje yra 2 ligoninės (Kauno medicinos universiteto Neonatologijos klinika ir Kauno m. 2 -oji ligoninė), siekiančios tapti "draugiškomis kūdikiams".

Sveikatos apsaugos ministerijos kolegijos posėdyje 1994 metais buvo patvirtinta bei iki 1998 metų vykdoma Šeimos planavimo programa. Leidžiami leidiniai lytinio švietimo, kontracepcijos klausimais, teikiamos konsultacijos šeimoms reprodukcijos, kontracepcijos, nevaisingumo gydymo klausimais.

Išanalizavę nevaisingumo priežastis Lietuvoje, sukauptą akušerių-ginekologų patirtį gydant nevaisingumą bei Europos šalių veiklą, įteisinant dirbtinį apvaisinimą, Sveikatos apsaugos ministerijos specialistai parengė moters, esančios santuokoje, dirbtinio apvaisinimo tvarką.

Sveikatos apsaugos ministerijos 1998-1999 metais parengta nauja profilaktinių tikrinimų tvarka, kurioje numatomas moterų sveikatos tikrinimas atsižvelgiant į amžiaus grupes.

V. MOTERIS IR ŠVIETIMAS

Rengiant Moterų pažangos programą buvo nustatyta, kad darbingo amžiaus Lietuvos moterų išsilavinimas vidutiniškai aukštesnis negu vyrų, jos sudaro daugumą besimokančiųjų. Tačiau jų intelektualinis bei kūrybinis potencialas buvo per mažai panaudojamas; daugiau moterų galėtų dalyvauti akademinėje veikloje, švietimo ir mokslo sistemos valdyme. Buvo maži mokytojų, kurių dauguma moterys, atlyginimai; trūko tyrimų apie lyčių skirtumus švietimo bei mokslo sistemoje; pasitaikydavo lyčių diskriminacijos atvejų, priimant į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas.

Pagrindiniai šios srities tikslai - pasiekti didesnės moterų įtakos akademiniam gyvenime, švietimo bei mokslo politikos formavime ir valdyme bei panaikinti pasitaikančią moterų diskriminaciją aukščiausiose švietimo sistemos pakopose.

Pagrindinės veiksmų kryptys šioje srityje:

- * atlikti lyčių skirtumų švietimo sistemoje, ypač vidurinėje mokykloje, tyrimus;
- * panaikinti lyčių diskriminaciją priimant į visas švietimo sistemos įstaigas;
- * skatinti moteris studijuoti magistrantūroje bei doktorantūroje, dirbti mokslinį darbą;
- * remti moterų studijų centrus bei lyčių problematikos mokslinius tyrimus;
- * nagrinėti mokytojų parengimo bei kvalifikacijos tobulinimo kursuose lyčių socialinių santykių problemas.

Švietimas yra viena iš sričių, kur Lietuvos moterys yra pasiekusios nemažai. Švietimo sistema yra atvira visiems šalies gyventojams ir pritaikyta tenkinti įvairaus amžiaus grupių bei lyčių poreikius. Lietuvos moterys deda kur kas daugiau pastangų nei vyrai pasiekti kuo aukštesnį išsimokslinimą. Profesinio pasirengimo požiūriu, daugiau vaikinių renkasi darbininkiškas profesijas, o daugiau merginų - tarnautojų. Aukštesniosiose mokyklose daugiausiai vaikinių renkasi inžinerines specialybes, o

merginos - prekybos ir verslo, pedagogikos, sveikatos priežiūros studijų kryptis. Ta pati specialybių pasirinkimo tendencija būdinga studijuojant aukštesiose mokyklose.

Analizė patvirtina, kad vaikinai šiek tiek lenkia merginas pradinio ir pagrindinio mokymosi lygmenyse, tačiau viduriniojo ir aukštojo išsilavinimo labiau linkusios siekti merginos. Akivaizdu, kad vaikinai dažniausiai mokosi pagrindinėse ir profesinėse mokyklose, o merginų dvigubai daugiau negu vaikinų mokosi aukštesniosiose mokyklose, taip pat vidurinio ir aukštojo mokslo siekia dviem penktadaliais daugiau merginų negu vaikinų. Tai rodo skirtingą vaikinų ir merginų orientaciją į išsilavinimą.

Merginos ir vaikinai, stojantieji į valstybines aukštąsias mokyklas, priimami konkurso būdu pagal surinktą konkursinių balų skaičių bendra tvarka.

Vis daugiau moterų stengiasi siekti aukštesnių mokslo laipsnių. Vis daugiau studijuoja doktorantūroje. Tolydžio didėja ir įgijusių mokslo daktaro laipsnį moterų dalis. Daugėja ir moterų, siekiančių habilituoto mokslų daktaro laipsnio. 1998/1999 m. duomenimis doktorantūroje studijavo 51,8 proc. moterų ir 48,2 proc. vyrų. Iš visų baigusiujų doktorantūrą, moterys sudarė 45,6 proc., o vyrai - 54,4 proc..

Moterų švietimo klausimais aktyviai veikia Lietuvos universitetų moterų asociacija ir keturi vietiniai padaliniai. Prie Lietuvos universitetų veikia keturi moterų studijų centrai.

VI. MOTERYS POLITIKOJE IR VALDYME

Rengiant Moterų pažangos programą buvo nustatyta, kad visuomenėje įvyko negrįžtami demokratiniai pokyčiai. Tačiau vis dar nepakankamas moterų dalyvavimas politikoje ir valdyme rodo, kad demokratija dar nėra pilnai pasiekta. Trūko programų, skatinančių nuosekliai siekti lyčių balanso valdyme.

Moterų dalyvavimas priimant sprendimus - būtina sąlyga lyčių lygybei įgyvendinti. Pagrindinis Moterų programos tikslas šioje srityje - pasiekti, kad žymiai daugiau moterų dalyvautų politikoje ir valdyme.

Pagrindinės veiksmų kryptys:

- * nuolat kelti visose valdymo grandyse dalyvaujančių moterų politinę bei administravimo kvalifikaciją; parengti kandidačių į aukštus valdymo postus programą;
- * kelti visuomenės ir pačių moterų sąmoningumą moterų ir vyrų lygių teisių klausimais;
- * siekti, kad visuose Vyriausybės sudaromuose visuomeniniuose komitetuose ir komisijose vienos lyties atstovai neviršytų dviejų trečdalių;
- * analizuoti tarptautinių organizacijų bei kitų šalių patyrimą; taikyti jį integruojantis į tarptautines struktūras;
- * tradiciškai valdymo struktūrose ir priimant sprendimus dominuoja vyrai, bet pažanga žymi ir šioje srityje.

Lietuvos moterų pažanga šioje srityje buvo žymi dar prieš Pekino konferenciją. 1992 metais į septintąjį Lietuvos Respublikos Seimą buvo išrinkta 10 (7 proc.) moterų. Po Pekino konferencijos 1996 metais rinkimų į aštuntąjį Lietuvos Respublikos Seimą metu buvo išrinktos jau 25 moterys (18 proc.). Moterys aktyviai dalyvauja rinkimuose į vietines savivaldybes. 1995 metų rinkimų į savivaldybes sąrašuose 24,3 proc. kandidatų buvo moterys ir jų buvo išrinkta 19,42 proc. 1997 metais rinkimų į savivaldybes

sąrašuose įrašyta 30 proc. moterų ir išrinkta 22 proc. 1995 metais Lietuvos moterų asociacija, jungianti 13 moterų organizacijų, įkūrė Lietuvos moterų partiją. Dabartiniame Lietuvos Respublikos Seime Moterų partija turi savo atstovę. Įvairių partijų atstovės Seime įkūrė Moterų parlamentarių grupę. Lietuvos Respublikoje veikia 14 ministerijų. Vienai iš jų - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vadovauja moteris. 14 moterų yra viceministrės ir ministerijų sekretorės. Iš 56 savivaldybių merų iki 2000 metų savivaldybių rinkimų dvi moterys buvo merės. Diplomatinėse tarnybose dirba 36 proc. moterų, iš kurių 6 moterys vadovauja diplomatinėms misijoms. Iš visų teisėtvarkos sistemos darbuotojų 44 proc. yra moterys. Iš jų notarinėse tarnybose dirba 96 proc. moterų, prokuratūros sistemoje 40 proc. ir teismuose 38 proc. Nacionaliniame veiksmų plane numatytas ir nuolat vykdomas punktas dėl lyčių statistikos duomenų publikavimo.

Žymiai padidėjo moterų organizacijų skaičius. Šiuo metu veikia 63 moterų organizacijos. Jos tapo stipresnės ir įtakingesnės. Moterų organizacijos aktyviai dalyvavo rengiant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą. Viena iš stipriausių moterų organizacijų yra Moterų informacijos centras, veikiantis pagal trišalį susitarimą su Lietuvos Respublikos Vyriausybe. Centras intensyviai dirba lyčių lygybės supratimo, švietimo, informacijos sklaidimo srityse. Rengiant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą Moterų informacijos centras organizavo seminarus, kuriuose darbo grupės nariai buvo supažindinami su kitų šalių praktika šioje srityje, pateikė darbo grupei analogiškus kitų šalių įstatymus, organizavo platų rengiamo įstatymo projekto aptarimą.

Moterų informacijos centro publikuojami leidiniai, platinami visoje Lietuvoje, skirti moterims, kad jos suprastų savo teises ir žinotų, kaip tas teises įgyvendinti praktikoje. Centras, kaip moterų organizacijų veiklos katalizatorius nukreipia ir koordinuoja jų veiklą kritinių problemų sprendimo linkme. Be to, centras leidžia mėnesinį žurnalą "Moters pasaulis" lietuvių ir anglų kalba, kuri dalija nemokamai, taip pat neperiodinius leidinius lyčių lygybės klausimais, kaupia ir sistemina lyčių statistikos duomenis ir socialinių tyrimų rezultatus, inicijuoja tyrimų projektus moterų klausimais, organizuoja konferencijas, seminarus, mokymo kursus, formuoja lyčių lygybės supratimą, atlieka švietėjišką ir informacinį vaidmenį. Moterų informacijos centras turi biblioteką, kurioje kaupiami leidiniai tiek lietuvių tiek kitomis kalbomis.

Ne be Moterų informacijos centro įtakos moterų klausimas tapo vienu iš šalies politikos prioritetų, pasiekti pasikeitimai moterų statuso politikos srityje, nustatytos kai kurios kritinės sritys, kaip kad kaimo moterų statusas, smurtas prieš moteris, ir numatytos priemonės šioms problemoms spręsti. Žymiai suintensyvėjo moterų organizacijų bendradarbiavimas. Švietėjiška ir informacinė veikla įtakoja visuomenės supratimą apie lyčių lygybę.

Lietuvoje veikia keturi Moterų studijų centrai, kurie dirba tiek akademinio švietimo sferoje, tiek užsiima švietėjiška ir leidybine veikla. Pradėtas Lietuvos pareigūnų mokymas lyčių lygybės klausimais.

Nuo 1999 metų pagal Europos Sąjungos Moterų ir vyrų lygių galimybių programą Lietuva dalyvauja tarptautiniame projekte Moterų politinis švietimas lygių galimybių klausimais. Projektas skirtas moterų, priimančių sprendimus politiniam švietimui.

VII. PRIEVARTA IR SMURTAS PRIEŠ MOTERIS IR MERGAITES

Rengiant Moterų pažangos programą buvo nustatyta, kad visuomenėje ir šeimoje nuo prievartos ir smurto dažnai kenčia moteris. Tačiau visuomenė nepakankamai suvokė smurto prieš moteris reikšmę, ypač smurto šeimoje. Nebuvo valstybinių smurto prieš moteris panaikinimo ir prevencijos programų; nebuvo pakankamas pareigūnų pasirengimas kovoti su smurtu prieš moteris; trūko prieglaudų bei būtinos pagalbos sistemos smurto aukoms.

Pagrindinis tikslas šioje srityje, numatytas Moterų pažangos programoje buvo - sutelkti visuomenės jėgas kovai su prievarta ir smurtu prieš moteris bei jų prevencijai, įvertinti smurto prieš moteris mastą ir siekti jo sumažinimo.

Pagrindinės veiksmų kryptys:

- * parengti atitinkamų įstatymų, susijusių su smurto aktais, papildymų ir pakeitimų projektus, rengiant Prevencijos įstatymo projektą atkreipti ypatingą dėmesį į smurto prieš moteris prevenciją;
- * atlikti išsamius mokslinius tyrimus prievartos ir prieš moteris ir mergaites (vaikus); apie rezultatus informuoti institucijas bei visuomenę;
- * parengti daugiau kvalifikuotų teisėsaugos ir teisėtvarkos specialistų (ypač moterų); pakoreguoti pareigūnų rengimo ir perkvalifikavimo programas, skiriant ypatingą dėmesį smurto (buitinių konfliktų) faktų tyrimo ir prevencijos ypatumams;
- * parengti vaikų ir prievartinės prostitucijos prevencijos neatidėliotinių veiksmų planą;
- * iširti visuomenės požiūrį į prostitucijos legalizavimą ar uždraudimą ir sudaryti bei vykdyti atitinkamų priemonių programą;
- * steigti Krizių centrus smurto aukoms.

Labai opios visuomenėje problemos yra smurtas šeimoje bei lytinė prievarta. Įveikti smurtą prieš moteris nėra paprasta. Pirmiausia trukdo patriarchalios Lietuvos gyventojų nuostatos - dažnai dėl patirto smurto kaltinama pati moteris. Jau vien dėl to aukos dažnai niekam nepraneša apie patirtą smurtą, tuo labiau apie smurtą šeimoje.

Smurto prieš moteris problema sprendžiama bendradarbiaujant valstybinėms institucijoms ir nevyriausybinėms organizacijoms. Prievartos ir smurto buityje ir šeimose prevencijos problemų sprendimas yra viena iš prioritetinių miestų ir rajonų policijos komisariatų savivaldybių policijos tarnybinės veiklos kryptių. Policijos pareigūnai, nustatydami teisės pažeidėjus buityje, suvokia, kad šeimyniniai konfliktai dažniausiai tampa šeimos tragedijos priežastimi, žino, kad tokio smurto aukų absoliuti dauguma - moterys ir vaikai. Todėl miestų ir rajonų savivaldybių, policijos komisariatų bei visuomenės bendradarbiavimas įgauna kompleksinį, programinį pobūdį.

Sankcijos už smurtą prieš moteris ir mergaites, prostituciją, prekybą žmonėmis ir kt. yra nustatytos daugeliu Baudžiamojo kodekso straipsnių. Tačiau, policijos pareigūnų nuomone, nėra pakankamai veiksnus teisinis mechanizmas sutramdyti buitinius triukšmadarius, dėl lengvo kūno sužalojimo ar smūgių sudavimo ir žiauraus kankinimo pagal požymius nusikaltimų, numatytų Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 116, 117, 132 straipsniuose. Visa tai pastebimai žemina prevencinio poveikio efektyvumą, labai sunku realiai padėti smurto buityje aukoms. Praktiniame darbe susiduriama su realiais sunkumais taikant ir kitus įstatymų straipsnius. Šias ir kitas teises bei socialines problemas galėtų spręsti tarpžinybinė darbo grupė organizuojant įstatymų, jų papildymų ir pakeitimų ar prevencinių programų projektų rengimą, rūpintusi jų vykdymo priežiūra.

Paramą smurtą patyrusioms moterims Lietuvoje teikia įkurti 9 krizių centrai, kur moterys gali gauti psichologinę pagalbą, laikiną prieglaudą ne tik sau, bet ir vaikams; veikia 14 telefono linijų, kur skriaudą patyrusios moterys gali pasikonsultuoti psichologiniais, juridiniais klausimais, gauti informaciją apie pastogę suteikiančias įstaigas; beveik visuose policijos komisariatuose veikia pasitikėjimo telefono linijos, kuriomis skriaudžiamos moterys gali skambinti, konsultuotis ar prireikus

kviesti pagalbon policijos pareigūnus. Daugelis šių centrų ir telefono linijų yra įkurta nevyriausybinių organizacijų iniciatyva.

Vidaus reikalų ministerija, kartu su Jungtinių Tautų Organizacijos vystymo programa Lietuvoje, Lietuvos konfliktų prevencijos centru, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centru parengtas Vilniaus miesto policijos pareigūnų mokymo mažinti įtampą šeimyniniuose konfliktuose projektas, kuris pradėtas įgyvendinti 1999 metų pabaigoje.

Policijos pareigūnams rengiamos ir pateikiamos metodinės rekomendacijos, organizuojami mokymai šia tematika, išanalizuota prievartos ir smurto šeimose prieš moteris ir vaikus būklė, parengtos metodinės rekomendacijos dėl buitinių nusikaltimų ir pranešimų, gautų iš medicinos įstaigų apie sužalotus asmenis tyrimo tvarkos bei smurto buityje prevencijos vykdymo bendrųjų reikalavimų. Parengti keli metodiniai - informaciniai leidiniai: patarimai tėvams, moterims, mergaitėms prieš smurtą ir prievartą.

Darbo grupė kartu su Moterų informacijos centru ir Nusikalstamumo prevencijos centru parengė patarimų moterims - smurto aukoms atmintinę bei nurodė patarėjų policijoje koordinates, parengtas leidinys "Smurtas prieš moteris Lietuvoje (1999 metais). Kartu su šiais leidiniais išplatintas mėnraštis "Moters pasaulis"(1999 m., kovas) policijos pareigūnams naudotis praktiškai.

Jau treči metai vykdoma Nacionalinė vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programa, kurioje numatytos specifinės priemonės smurto prieš motinas, mergaites ir vaikus tematika.

Bendradarbiaujant su Šiaulių miesto savivaldybe ir miesto vyriausioju policijos komisariatu apibendrinta tarptautinės konferencijos "Smurtas šeimose ir sprendimus priimančios moterys savivaldybėse" medžiaga bei parengtos metodinės rekomendacijos.

Teisės akademijos Policijos fakulteto klausytojams skaitomos paskaitos smurto ir prievartos prieš moteris ir mergaites prevencijos klausimais.

Priėmus Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas buvo papildytas trimis naujais straipsniais: "41 (6) straipsnis. Moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimas; "187 (5) straipsnis. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos pareigūnų reikalavimų nevykdymas"; "247 (6) straipsnis. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba", kuris numato, jog nagrinėti minėtuose straipsniuose numatytas administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas turi teisę moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius. Taip pat Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme apibrėžiama "seksualinio priekabiavimo" sąvoką bei įtvirtinamas "Diskriminuojančių skelbimų" draudimas.

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 131(1) straipsnis nustato baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis. Pagal šį straipsnį už asmens pardavimą ar kitokį perleidimą arba asmens igijimą turint tikslą jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą, taip pat asmens gabenimą prostitucijai į Lietuvą ar už Lietuvos ribų baudžiama laisvės atėmimu nuo ketverių iki aštuonerių metų. Už tą pačią veiką, padarytą pakartotinai arba nepilnamečio atžvilgiu, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto baudžiama laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvylikos metų.

1999 metų pabaigoje parengtas Prostitucijos ir prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos programos projektas, pateikti pasiūlymai dėl atitinkamų teisės aktų, reglamentuojančių erotinio ir smurtinio pobūdžio spaudos leidinių, kino ir videofilmų, radijo ir televizijos programų platinimo tvarkos, projektų rengimo. Numatoma organizuoti teorinę - praktinę konferenciją "Saugūs namai", kurioje

numatoma pakviesti dalyvauti nevyriausybių organizacijų atstovus, Moterų informacijos centro, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro darbuotojus, kitas suinteresuotas institucijas.

Vykdomas Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Prevencijos tarnybos ir nevyriausybinių moterų organizacijos "Praeities Pėdos" projektas dėl apžvalginio tyrimo atlikimo prieš prostituciją ir prekybą moterimis Lietuvoje;

Vidaus reikalų ministerijos pareigūnai dalyvavo tarptautinėje konferencijoje, kurią inicijavo JAV Teisingumo departamentas, skaityti pranešimai "Įstatymų, reglamentuojančių kovą su prekyba moterimis ir vaikais bei programinės šios problemos sprendimo perspektyvos"(1999 m. gegužė). Dalyvauta ir kituose tarptautiniuose renginiuose (seminare "Seksualinė prievarta prieš vaikus Lietuvoje ir Danijoje" -1999 m. birželio mėn., ekspertų konferencijoje "Seksualinis komercinis vaikų išnaudojimas"-1999 m. birželio mėn., tarptautiniame disciplinariniame mokyme "Smurto šeimose prevencija" -1999 m. birželio mėn. ir kituose). Apie šių renginių išvadas pranešta miestų ir rajonų policijos komisariatų vadovams. Parengta ir artimiausiu metu bus išplatinta atmintinė - patarėjas užsieniečiams ir moterims, kaip apsisaugoti nuo kriminalinių grėsmių ir kt.

Tarpžinybinė darbo grupė parengė Nacionalinės programos prieš vaikų seksualinę prievartą ir seksualinį komercinį išnaudojimą projektą, kuriame daugiausia vietos skiriama mergaičių seksualinės prievartos ir išnaudojimo prevencijos priemonėms.

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro sudaryta darbo grupė parengė mokslinį darbą "Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje"

1999 metų sausio - birželio mėn. policija stebėjo 1172 moterų ir 173 mergaičių iki 18 metų asocialų elgesį, teikė įvairią teisinę ir neatidėliotiną socialinę pagalbą. Analogiškai rūpinosi 6427 vaikų, atvesdintų į policijos įstaigas (tarp jų 814 mergaičių iki 18 metų), socialine sauga.

1999 metais mažiau moterų ir mergaičių dalyvavo nusikaltimuose (5,4 procento mažiau, lyginant su 1998 metais pirmuoju pusmečiu).

Tačiau aktuali anksčiau teistų moterų pakartotinio nusikalstamumo problema. Kiekviena trečia nusikaltimą padariusi moteris - 16-29 metų. 56,1 procento moterų nusikalsdamos niekur nedirbo ir nesimokė. Kiekviena dešimta - buvo neblaivi. Kas penkta - nusikalto kartu su vyrais ir vaikais. Tačiau nustatyta, kad bausmę atliekančios moterys labai sunkiai adaptuojasi izoliacijos sąlygomis, gailisi padariusios nusikaltimus, skaudžiai išgyvena atsiskyrimą su vaikais ir kitais artimaisiais. Siekiant palengvinti bausmę atlikusių moterų grįžimą į visuomenę, parengta Moterų socialinės readaptacijos programa, padedanti įgyti kvalifikaciją, formuoti darbo įgūdžius.

VIII. MOTERIS IR VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONĖS

Moterų pažangos programoje nustatyta, kad visuomenės informavimo priemonės daro didžiulį poveikį savo šalies politikai, žmonių sąmonei, pažiūroms, bei poelgiams. Tačiau visuomenės informavimo priemonės buvo dažnai indiferentiškos moterų problemoms, išlikdavo stereotipinis moterų vaizdavimas; nepakankama buvo žurnalistų įtaka visuomenės informavimo priemonėms, pasitaikydavo žurnalistinės etikos pažeidimų.

Pagrindiniai Moterų pažangos programos tikslai šioje srityje buvo:

- * formuoti visuomenės informavimo priemonėse teigiamą požiūrį į moteris;
- * panaudoti visuomenės informavimo priemonių galimybes moterų padėties pagerinimui;

* siekti didesnės moterų žurnalistų įtakos formuojant visuomenės informavimo priemonių politiką.

Pagrindinės veiksmų kryptys:

* siekti, kad visuomenės informavimo priemonės objektyviai parodytų šiuolaikinę moterį, nagrinėtų lygių teisių ir galimybių problemas;

* siekti, kad kuo daugiau moterų būtų visuomenės informavimo priemonių redakcijose, valdybose; sudaryti sąlygas joms tobulinti savo profesinius įgūdžius ir žinias;

* rengiant žurnalistus, skirti daugiau dėmesio žmogaus teisių bei profesinės etikos klausimams;

* numatyti priemones, draudžiančias propaguoti smurtą prieš moteris, pornografiją, prostitucijos reklamą, žeminti moters orumą.

Dėmesys moterų problemoms ir lyčių lygybės klausimams pastaruoju metu žymiai išaugo. Pozityvi dinamika pastebima nuo 1998 metų. Žiniasklaidoje šios problemos pateikiamos daug dažniau ir tuo formuoja moterų problemos supratimą. Visuomenėje tradiciškai susiklostęs požiūris, kad moters vieta šeimoje, vis rečiau girdimas. Šiems pokyčiams įtakos turėjo daugelis aplinkybių. Gyvenimo realybė verčia keisti tradicinį požiūrį, kad vyras atlieka materialinio šeimos aprūpintojo funkciją, o moteris yra tik namų šeimininkė. Didžiulį šviečiamąjį darbą atliko moterų organizacijos. Lietuvai orientuojantis į Europos Sąjungą, pagal Europos Sąjungos standartus ir tarptautinius dokumentus kinta politikos prioritetai. Sprendžiant lygių galimybių problemas, aktyviai veikia į Lietuvos Respublikos Seimą išrinktos moterys.

Siekiant formuoti žiniasklaidos supratimą lyčių lygybės ir moters įvaizdžio žiniasklaidoje klausimais žurnalistams surengtas dviejų dienų seminaras.

Vyrų ir moterų lygių galimybių įstatymas draudžia diskriminaciją darbo skelbimuose tik pagal lytį, o ne amžių, atžvilgiu, kaip tai yra numatyta aukščiau minėtoje Moterų pažangos programoje.

IX. STATISTIKOS SISTEMA IR LYČIŲ SKIRTUMAI

Statistikos bei socialinių tyrimų duomenys naudojami priimant politinius, ekonominius bei socialinius sprendimus. Neturint pakankamai informacijos apie lyčių skirtumus, galima priimti neteisingus, neatsižvelgiančius į lyčių skirtumus arba net diskriminuojančius sprendimus. Rengiant Moterų pažangos programą buvo nustatyta, kad Lietuvoje buvo nepakankama statistinės sistemos duomenų bazė; nepakankamai tobula duomenų rinkimo metodika, kuri neatspindėjo lyčių skirtumų visose gyvenimo srityse. Daugeliui jau parengtų statistinių bei socialinių tyrimų trūko lėšų.

Programoje buvo numatytas tikslas - aprūpinti politikus bei sprendimus priimančius valdininkus, visuomenę objektyvia informacija apie moterų ir vyrų padėties skirtumus.

Pagrindinės veiksmų kryptys:

* sukurti duomenų bazines apie moterų ir vyrų padėtį;

* tobulinti duomenų rinkimo metodiką, visose srityse įvedant lyties požymį;

* įvertinti vyrų ir moterų indėlį įvairiose visuomenės ir ekonomikos vystymosi sferose;

* nuolat informuoti politikus, valdininkus bei visuomenę apie esamą padėtį bei pasikeitimus;

* publikuoti statistinių bei socialinių tyrimų rezultatus, atskleidžiančius lyčių skirtumus.

Igyvendinant šias kryptis ir siekiant geriau nustatyti moterų ir vyrų socialinę ekonominę padėtį, statistiniai duomenys buvo pradėti kaupti, sisteminti ir analizuoti pagal lytį. Nuo 1997 metų kasmet pradėti leisti statistiniai rinkiniai "Moterys ir vyrai Lietuvoje". Jau parengti ir išleisti statistikos rinkiniai "Moterys ir vyrai Lietuvoje 1997" ir "Moterys ir vyrai Lietuvoje 1998", Rengiamas rinkinys "Moterys ir vyrai Lietuvoje 1999", kuriuose pateikiama statistinė informacija apie moterų ir vyrų padėtį įvairiose gyvenimo srityse. Tokie rinkiniai bus leidžiami ir ateityje. Juose išskiriami statistiniai duomenys pagal atskiras sritis: gyventojai, namų ūkių sudėtis, sveikata ir socialinė apsauga, švietimas, mokslas, ekonominis gyventojų aktyvumas ir užimtumas ir kt. Už darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimą atsakingos darbo biržos taip pat renka ir apdoroja duomenis apie darbo biržose registruotas ieškančias darbo moteris. Turėdamos šiuos duomenis darbo biržos kartu su savivaldybėmis rengia specialias moterų užimtumo programas.

Kartu su Moterų informacijos centru parengta trumpa statistinė informacija apie moterų ir vyrų padėtį Lietuvoje. Dalyvauta Jungtinių Tautų Organizacijos organizuotoje konferencijoje lyčių statistikos klausimais.

Statistikos departamentas nuolat publikuoja informaciją apie lyčių statistiką.

PRIORITETAI, PASIEKIMAI, PROBLEMOS

Pirmą kartą lyčių lygių galimybių problema Lietuvoje įvardyta 1994 metais, kai Vyriausybėje buvo įsteigta Valstybės konsultanto moterų klausimams pareigybė. Ši 1996 metais ši pareigybė buvo įvardinta Vyriausybės patarėjo moterų ir šeimos klausimams vardu, o 1997 metais pabaigoje Valstybės konsultanto veikla orientuota į lygių galimybių sritį.

1997 metais pradėtas formuoti nacionalinis mechanizmas: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje lygių galimybių klausimai deleguoti Darbo rinkos ir lygių galimybių skyriui, Lietuvos statistikos departamente įsteigtas lyčių statistikos skyrius. 2000 metais įsteigta Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija, sudaryta iš visų 14 ministerijų bei dviejų Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaigų: Europos komiteto ir Statistikos departamento atstovų.

Specialios grupės susiformavo ir Lietuvos Respublikos Seime: Moterų parlamentarių grupė, jungianti įvairių partijų atstoves (grupei vadovauja pirmininkė, vadovaujanti grupei visos sesijos metu, dažniausiai pusę metų) bei Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir Vaiko reikalų komisija. Abu dariniai yra vertingi nacionalinio mechanizmo instrumentai.

Remiantis Pekino pasaulinės moterų konferencijos veiksmų platforma, 1996 m. patvirtinta Moterų pažangos programa bei Moterų pažangos programos vykdymo 1996-1997 metų planas. 1997 metais buvo parengtas ir priimtas išplėstinis Lietuvos moterų pažangos programos vykdymo 1998 - 2000 metų planas. 1998 metais pabaigoje buvo priimtas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. Iki šiol tai vienintelis tokio pobūdžio teisės aktas Centrinėje ir Rytų Europoje. 1999 metais įsteigta ir sėkmingai veikia Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, papildanti lygių galimybių Lietuvoje nacionalinį mechanizmą. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriui (ombudsmenui) Lietuvoje suteikti platūs įgaliojimai. Tokie įgaliojimai užtikrina ypatingą Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus padėtį net tarp panašių Šiaurės šalių institutų.

Lietuvos nacionalinis mechanizmas nebūtų pilnavertis, jei jame neveiktų nevyriausybinių organizacijos (daugiausiai - moterų), kurių kryptinga Lietuvos Respublikos Vyriausybės pripažinta veikla tampa rimtu instrumentu, keičiančiu mąstymo ir paskutiniame šimtmečiuje Lietuvos visuomenėje atsiradusius

patriarchalinės sandaros stereotipus. (Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės laikais lietuvės turėjo neįprastą Europai teisių ir laisvių, įtvirtintų teisės kodekse - Lietuvos Statute. Tarpukario Lietuvoje moterys praktiškai turėjo balsavimo teisę nuo 1918 metų valstybės atkūrimo. Ši teisė buvo įtvirtinta 1920 metais. Laikinojoje ir 1922 metais Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

Šiandieninė statistika rodo, kad vadovaujančios pozicijos Lietuvoje tebepriklauso vyrams, tačiau situacija keičiasi į gerąją pusę. Ypač tai pastebima kelerių pastarųjų metų laikotarpiu. Moterų vaidmuo auga visuose Lietuvos visuomenės lygiuose. Pagausėjo moterų, išrinktų į Lietuvos Respublikos Seimą: 1992 ir 1996 metais vykusiuose visuotiniuose rinkimuose jų skaičius padidėjo net 250 proc. (nuo 10 iki 25 moterų). Remiantis pasaulio parlamentų statistiniais duomenimis, tai buvo pats didžiausias žingsnis į priekį pasaulio mastu.

Šiuo metu 18,1 proc. Lietuvos Respublikos Seimo narių yra moterys. Rinkimuose kandidatavo, nors išrinkta nebuvo gerokai daugiau moterų (apie 26 proc.). Moterų dalyvavimas vietos savivaldos organų rinkimuose taip pat aukšto lygio: 1997 metais iš 30 proc. kandidačių, buvo išrinkta net 22 proc. moterų.

2000 m. kovo 19 d. rinkimų į vietines savivaldybes preliminarūs rezultatai parodo, jog džiaugtis ankstoka. Nors kandidatų į savivaldybių tarybas sąrašuose - net 38,5 proc. moterų (o tai rodo moterų savimonės pakilimą), tačiau moterų, išrinktų į tarybas, skaičius siekia tik 17,6 proc. Akivaizdu, kad tai didelis rezervas nevyriausybinų organizacijų veiklai, rengiant moteris lyderiavimui.

Sparčiai gausėja moterų, dirbančių diplomatinėje tarnyboje. Tik per vienerius - 1998 - metus, ambasadorėmis paskirtos 3 moterys ir šiuo metu 6 iš 46 užsienio misijų vadovauja moterys.

Užsienio misijose dirba 32 proc. moterų, o Užsienio reikalų ministerijoje dirbančių moterų skaičius sudaro 46 proc.

Moterys vis aktyviau dalyvauja komercinėje veikloje: vienam iš dviejų didžiausių Lietuvos bankų bei keletui klestinčių kompanijų vadovauja moterys, ypač ryškėja moterų dalyvavimo smulkaus verslo įmonių veikloje, tendencijos. Tiek Vyriausybė, tiek ir nevyriausybinių organizacijos palaiko šį procesą.

Vyriausybė paskelbė smulkų ir vidutinį verslą prioritetine ūkio šaka. Siekiant suteikti moterims daugiau galimybių dalyvauti versle, priimta smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programa.

Vyriausybė prisidėjo įtvirtinant naują nuostatą, kad moterys visose visuomeninio gyvenimo srityse turi būti įvertinamos vienodai su vyrais. Pastaraisiais metais buvo pradėtos tinkamai vertinti moterų sportininkės. Moterų menininkų darbai randa savo tikrąją vietą ne tik parodose bei apdovanojimų ceremonijose, bet ir valstybinių stipendijų sąrašuose.

Prieš keletą metų lyčių lygių galimybių problemos visuomenės informavimo priemonių atstovams neatrodė aktualios, todėl 1998 metais Lietuvos Vyriausybė kartu su Šiaurės šalių Taryba surengė dviejų dienų seminarą žurnalistams. Tuomet buvo pakankamai sunku įrodyti, kad nelygybė egzistuoja, bet dabar tiek Lietuvos masinės informacijos priemonės, tiek nevyriausybinių organizacijos aktyviai padeda formuoti mūsų visuomenės nuomonę ir mentalitetą lyčių lygių galimybių srityje.

Pastaraisiais metais Lietuvos valstybės tarnautojams ir pareigūnams paruoštos specialios lygių galimybių programos. Ypač akcentuojama policijos pareigūnų, aukštų valstybės tarnautojų motyvacija lyčių lygių galimybių klausimais. Valstybės tarnautojams parengtas kursas specialiame valstybės tarnautojų tobulinimo institute.

1999 metais buvo parengta policijos pareigūnų mokymo programa, skirta krizių ir konfliktų prevencijai

šeimose. Dabar ši programa iš Vilniaus apskrities perkelta į kitas keturias apskritis. Aukštesiems valstybės pareigūnams - viceministrams, merams - 1998 metais buvo suorganizuotas dviejų dienų seminaras.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra įsitikinusi, kad būtina rimtai padėti moterims kaimo regionuose. Parengta ir įgyvendinama Vyriausybės programa, skirta Kaimo regionų problemoms, kur pagrindiniu programos rėmimo subjektu tampa kaimo moteris. Šios programos įgyvendinimas pavestas Žemės ūkio ministerijos Kaimo vystymo ir regioninių reikalų skyriui.

Nepaisant progresyvių, lygias galimybes užtikrinančių įstatymų ir teigiamų poslinkių visuomenėje, Lietuva vis dar turi ką nuveikti, užtikrinant visišką lyčių lygybę. Labai svarbu ne tik parengti ir priimti reikiamus teisės aktus, bet ir bendradarbiaujant Vyriausybei, nevyriausybiniams organizacijoms bei visuomenės informavimo priemonėms, suformuoti teisingą visuomenės požiūrį į lygias moterų ir vyrų galimybes tiek karjeros, tiek ir asmeninio gyvenimo srityje.